

УДК 343.132: 343.14

Лук'янчиков Є. Д.

доктор юридичних наук, професор

(кафедра інформаційного права та права інтелектуальної власності

Національного технічного університету України «КПІ»)

Лук'янчиков Б. Є.

кандидат юридичних наук, доцент

(кафедра криміналістики та судової медицини

Національної академії внутрішніх справ)

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ ОСВІДУВАННЯ

Постановка проблеми. Важливе місце в системі засобів формування доказів у кримінальному провадженні належить слідчим (розшуковим) діям, які, відповідно до чинного КПК України, можуть проводитися в гласному та негласному порядку. Однією із слідчих (розшукових) дій є освідування особи. Дана слідча дія здавна відома кримінальному судочинству та широко застосовується в слідчій практиці. Не залишилася вона поза увагою і у чинному Кримінальному процесуальному кодексі. Зважаючи на багаторічну практику та пропозиції науковців законодавчо розширені завдання освідування, що відповідає потребам слідчої практики. Внесено певні зміни у порядок використання спеціальних знань під час проведення освідування, залучення понятих до участі у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії. Проте окремі положення даної правової норми викладені недостатньо чітко та однозначно. Це викликає певні

© Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є., 2015

© Національний університет «Острозька академія», 2015

-
- Правові та організаційні питання освідування / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/n1/15lydopo.pdf>.

ускладнення у їх реалізації на практиці, потребує наукового тлумачення та обґрунтування пропозицій щодо подальшого удосконалення даної статті КПК, що обумовлює актуальність розглядуваних питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процесуальні та організаційні питання проведення освідування привернули увагу таких науковців, як: В. Д. Берназ, В. І. Галаган, В. А. Колесник, І. В. Кубарев, О. П. Кучинська, Д. П. Письменний, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, Д. О. Савицький, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, С. В. Харченко, К. О. Чаплинський, М. Є. Шумило та ін. Ними висвітлюється поняття, правова природа, підстави проведення і учасники освідування, особливості використання спеціальних знань і залучення спеціаліста. Проте низка питань залишається не вирішеними, потребує додаткового дослідження та обґрунтування.

Мета дослідження полягає в аналізі проблемних питань, що постали після прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України та обґрунтуванні пропозицій щодо внесення певних змін у редакцію статті про освідування особи, подальшого правового врегулювання даної слідчої (розшукової) дії.

Основні результати дослідження. Освідування особи є різновидом слідчого огляду, але виділяється в самостійну слідчу (розшукову) дію завдяки специфіці об'єкту, що підлягає обстеженню – тіло живої людини. Підставою розглядати освідування як різновид слідчого огляду за КПК України 1960 р. слугувало, окрім інших обставин, розміщення даної норми в главі 17 «Огляд, освідування, відтворення обстановки та обставин події» після статей, якими регулювалися окремі види слідчого огляду. В чинному КПК України цей ланцюжок порушено. Статтю, що визначає порядок освідування розміщено між статтями присвяченими слідчому експерименту та проведенню експертизи. В процесі подальшого удосконалення

▪ Правові та організаційні питання освідування / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n1/15lydopo.pdf>.

КПК України дане положення доцільно врахувати, що сприятиме викладенню системи слідчих (розшукових) дій у певній логічній послідовності, відповідно до застосованих під час їх проведення пізнавальних прийомів і методів.

Порядок, умови і правила освідування визначаються ст. 241 КПК України. Його проведення можливе за наявності фактичних та юридичних (правових) підстав. Під фактичними підставами прийняття рішення про проведення даної слідчої (розшукової) дії розуміють наявність певної інформації, що на тілі особи (підозрюваного, потерпілого, свідка) можуть бути виявлені сліди кримінального правопорушення або особливі прикмети. Відомості про наявність на тілі особи відповідних слідів можуть міститися в різноманітних джерелах і мати не тільки імовірний, як вважають деякі науковці, а й достовірний характер [1, с. 537]. Таких відомостей в матеріалах провадження має бути достатньо, щоб у слідчого сформувався обґрунтований висновок про наявність на тілі зазначених раніше осіб особливих прикмет або слідів злочину, встановлення яких має значення для розслідування.

Юридичною підставою проведення даної слідчої дії є постанова прокурора (ч. 2 ст. 241 КПК України). Він може винести її за власною ініціативою або за клопотанням слідчого і вона є обов'язковою для освідуваного. У разі необхідності освідування може проводитися в примусовому порядку. Можливість застосування примусу щодо підозрюваного, зазначає Д. О. Савицький, не викликає сумніву за наявності відповідних підстав для проведення освідування. Підставою примусового освідування потерпілого має бути обґрунтована підозра щодо неправдивості його показань і наявність достатніх даних вважати, що це дозволить виявити фактичні дані на підтвердження або спростування такої підозри. Примусове освідування свідка можливе за наявності даних

▪ Правові та організаційні питання освідування / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/n1/15lydopo.pdf>.

вважати, що на його тілі можуть бути виявлені сліди злочину або інші докази, що мають значення для встановлення обставин злочину, а також оцінки правдивості його показань [2, с. 25].

Звернення слідчого з клопотанням до прокурора для отримання постанови про проведення освідування обумовлюється суттєвим втручанням в особисті права людини, в першу чергу на її тілесну недоторканність та особисту свободу, необхідністю убезпечити від розголошення відомості про інтимні сторони її життя, наявність на тілі ознак хвороби та ін.

Відповідно до КПК 1960 р. Є. Г. Коваленко слушно зазначав, що освідування, як слідча дія, полягає в огляді слідчим або за його дорученням певними особами тіла живої людини з метою виявити або засвідчити наявність у неї особливих прикмет, а також слідів злочину [2, с. 319]. Кримінально-процесуальне законодавство того часу передбачало два види освідування залежно від суб'єкта, який його проводив: слідче – могли проводити слідчий, орган дізнання, прокурор; судовомедичне – міг проводити судово-медичний експерт, а за його відсутності лікар, що має відповідні спеціальні знання. За результатами проведеного дослідження, освідування судовим медиком проводилося по 49,0%, а лікарем по 7,8% вивчених матеріалів кримінальних проваджень при розслідуванні злочинів проти особи.

При освідуванні не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або небезпечні для її здоров'я. Захисту прав особи сприяє припис КПК, за яким слідчий, прокурор не вправі бути присутніми при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю її оголювати та оглядати інтимні ділянки на тілі, навіть за наявності такої згоди з боку освідуваної особи. Отже, освідування особи однієї статі із слідчим або особою, якій він це доручає зробити не викликає труднощів.

▪ Правові та організаційні питання освідування / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/n1/15lydopo.pdf>.

Слід звернути увагу на суперечливість положень ч. 2 ст. 241 КПК України. З одного боку у ній міститься припис про те, що «освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі». Разом з тим, законодавець передбачає виняток з цього правила – проведення освідування «лікарем і за згодою особи, яка освідується». Постає питання про те, як слід розуміти згоду особи, яка освідується. Чи має вона поширюватися тільки на проведення освідування лікарем чи і слідчим? За загальним правилом стать лікаря не має значення для визнання принизливим факту оголювання освідуваного. Тоді така згода може стосуватися лише слідчого. Проте, незважаючи на таку згоду, слідчий і прокурор не можуть бути присутніми під час освідування особи іншої статі, якщо це пов'язано з її оголенням (ч. 2 ст. 241 КПК). Тому подібний припис у КПК слід вважати недоречним і таким, що підлягає вилученню.

На формулювання ч. 2 ст. 241 КПК України, на нашу думку, вплинули положення ст. 193 КПК України 1960 р., в якій передбачалося два види освідування: слідче та судово-медичне. Судово-медичне освідування за вказівкою слідчого проводив судово-медичний експерт або лікар. Про результати проведеного освідування судово-медичний експерт складав акт, а лікар видавав довідку.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство не згадує про судово-медичне освідування, а тому з впевненістю можна вести мову про один вид освідування – слідче. Думка про єдиний вид освідування – слідче ґрунтується на тому, що: а) законодавець не передбачив право слідчого своєю вказівкою доручати освідування судово-медичному експерту або лікарю, як було раніше; б) закріпив лише одну форму фіксації його результатів – протокол (ч. 5 ст. 241). Складання протоколу слідчої (розшукової) дії є прерогативою слідчого.

▪ Правові та організаційні питання освідування / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/n1/15lydopo.pdf>.

Отже сьогодні мова може йти лише про один вид освідування – слідче, проводити яке може тільки слідчий (прокурор), а ніяк не лікар, навіть за згодою освідуваної особи. Як будь-яка інша слідча (розшукова) дія, освідування може проводитися за участю спеціаліста (судово-медичного експерта або лікаря). Проведення освідування за участю судово-медичного експерта може бути більш результативним. Така діяльність є його професійним обов'язком і повсякденною роботою. У зв'язку із викладеним, положення про проведення освідування особисто лікарем має бути вилучено із даної статті.

Освідування передбачає необхідність і можливість оголення тіла (або його частин) освідуваної особи. У цьому зв'язку спостерігається обмеження права особи на її тілесну недоторканність, що враховано законодавцем у визначенні правил його проведення. Під час проведення освідування забороняється застосовувати дії, що принижують гідність людини або небезпечні для неї. Якщо освідуванню підлягає особа іншої статі, його проведення доручають слідчому відповідної статі.

Проведення освідування часто пов'язано з необхідністю встановити на тілі людини подряпини, сліди укусів, хірургічних операцій, крові тощо. Це потребує використання спеціальних знань у галузі медицини. За КПК України 1960 р. слідчий доручав проведення освідування судово-медичному експерту або лікарю. Останні за результатами огляду тіла людини складали відповідно акт або довідку. Такі дії Л. Д. Удалова називає медичним освідуванням [3, с. 182]. Разом з тим слід зазначити, що судово-медичний експерт і лікар підходять до освідування більшою мірою з медичної точки зору і менше уваги звертають на встановлення та фіксацію особливих прикмет і слідів, які можуть у подальшому мати значення для проведення трасологічних досліджень з метою встановлення механізму заподіяння тілесних ушкоджень. У цьому зв'язку слушною є

▪ Правові та організаційні питання освідування / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/n1/15lydopo.pdf>.

думка С. О. Софронова, про проведення освідування безпосередньо слідчим із залученням до участі у ньому судово-медичного експерта або лікаря [4, с. 13-14]. Це дозволить поєднати знання юридичні і медичні під час проведення освідування, щоб встановити наявність і характер тілесних ушкоджень – ран (вогнепальних, різаних або колотих, рубаних або заподіяних тупим предметом); саден, подряпин, синців, слідів дії отруйної речовини, визначити їхні розміри, локалізацію на тілі та правильно і повно відобразити встановлені обставини у протоколі слідчої дії.

Питання щодо віднесення судово-медичного освідування до слідчих дій, його сутності і завдань не обійшли увагою науковці. Так, С. А. Шейфер зазначає, що воно не може вважатися самостійною слідчою дією і проводитися поза рамок судової експертизи. Основний аргумент автора полягає у тому, що обслідування живих осіб шляхом медичного спостереження частенько пов'язано з вирішенням складних завдань, які вимагають глибоких професійних знань [5, с. 24-25].

Дійсно, в ході розслідування виникають складні завдання медичного характеру, які не можуть бути вирішені в результаті освідування, оскільки останнє є різновидом огляду, об'єктом якого виступає тіло людини. Для вирішення таких завдань треба призначати судово-медичну експертизу. Але, зазначає А. Я. Дубинський, можуть виникати завдання і меншої складності (визначення стану сп'яніння, виявлення зовнішніх змін організму людини тощо), які можуть бути успішно вирішені без експертного дослідження [6, с. 91]. Очевидно подібними міркуваннями керувався законодавець Росії при формулюванні даної норми. Завдання освідування, у порівнянні з минулим, значно розширені. Воно проводиться для виявлення на тілі людини особливих прикмет, слідів злочину, тілесних ушкоджень, встановлення стану сп'яніння та інших властивостей і ознак,

▪ Правові та організаційні питання освідування / С. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/n1/15lydopo.pdf>.

які мають значення для справи, якщо для цього не потрібно проведення експертизи (ст. 179 КПК РФ).

Здавалося б, що розширення завдань, які можуть вирішуватися освідуванням буде позитивно сприйнято практиками та науковцями, але викликало заперечення, які не можна визнати безпідставними. На дану обставину вірно звертає увагу С. А. Шейфер і зазначає, що слідчий простим спостереженням не може виявити у особи стану сп'яніння. Звичайні ознаки такого стану: запах алкоголю, невпевнена хода, плутана мова, червоний колір обличчя і т. п. – багатозначні і можуть бути притаманні іншим станам людини: хворобі, яка супроводжується прийомом ліків, втомленості, страху тощо. Тому в подібній ситуації слідчий повинен направити особу до відповідної медичної установи, де з застосуванням прийомів судово-медичного дослідження спеціаліст зробить висновок з цього питання [7, с. 92].

Поділяючи дану думку зауважимо, що ні чинний, ні попередній КПК України встановлення стану і властивостей особи не відносять до завдань освідування. Дійсно, в ст. 241 КПК завдання освідування розширюється і полягає у виявленні на тілі особи окрім особливих прикмет ще і слідів злочину, але обмежується пізнавальними можливостями (огляд тіла) даної слідчої (розшукової) дії. Воно повною мірою відповідає вимогам ст. 7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, яка гарантує захист від катувань чи жорстоких або таких, що принижують гідність, поводження чи покарання, зокрема, жодна особа не повинна без її добровільної згоди піддаватися медичним чи науковим досліддам.

Визначення стану організму людини, зокрема сп'яніння, наркотичного збудження, потребує використання спеціальних знань і має вирішуватися проведенням судово-медичної експертизи, а не освідуванням (слідчим або судово-медичним). Адже освідування, як слідча дія, не передбачає і не

▪ Правові та організаційні питання освідування / С. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/n1/15lydopo.pdf>.

може передбачати будь-які дослідження над людиною. Не випадково норма про освідування розміщена в тій самій главі КПК України, де і огляд. За пізнавальними прийомами і сутністю огляд і освідування мають багато спільного і розрізняються лише об'єктом пізнавальної діяльності. Для освідування це тіло живої людини. Звичайно, простим оглядом тіла людини можливо виявити лише зовнішні ознаки, а не внутрішні властивості, стани організму, що потребує спеціального дослідження. Оскільки ні слідчий, ні судовий медик таких досліджень не проводять, а лише документують передбаченими засобами зовнішні ознаки на тілі людини, виявлення, так званих ознак сп'яніння або вживання наркотичних речовин може викликати потребу у призначенні експертизи. Саме тому науковцями Росії вносяться слушні пропозиції про вилучення із відповідної статті КПК положення про те, що освідування призначається для виявлення стану сп'яніння [8, с. 13-14].

Коло осіб, які можуть бути піддані освідуванню, визначено в ст. 241 КПК України – це підозрюваний, потерпілий і свідок. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень щодо злочинів проти особи показало, що освідування проводилося у 78,4 % випадків. Освідування підозрюваного проводилося у випадках, коли: а) потерпілі вказували на особливі прикмети злочинця (наявність шрамів, родимих плям, татуювання тощо); б) з матеріалів провадження вбачалося, що на тілі нападника могли залишитися або утворитися сліди речовин, що були на місці події (фарба, сипучі речовини тощо); в) в показаннях потерпілого міститься інформація, що на тілі підозрюваного внаслідок боротьби з ним могли залишитися подряпини, поранення, укуси та ін. Під час освідування у таких осіб вилучають піднігтьову речовину або нігті коротко зрізують та направляють для дослідження. При огляді тіла та одягу уважно

▪ Правові та організаційні питання освідування / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/n1/15lydopo.pdf>.

обстежують місця, на які менше уваги звертає підозрюваний (кишені, манжети, ранти взуття, козирок кашкета, волосся, вушна раковина і т. п.).

Для проведення освідування слідчий зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) або застосувати безперервний відеозапис цієї слідчої дії (ч. 7 ст. 223 КПК). Дещо інакше дане питання вирішувалося за КПК України 1960 р. Відповідно до ст. 193 КПК присутність понятих в процесі освідування не передбачалася. Проте у ч. 2 ст. 127 КПК зазначалося, що залучення понятих до участі в освідуванні здійснюється у разі, якщо слідчий визнає це за необхідне. З аналізу зазначених норм І. М. Бацько робить висновок, що слідчий може провести освідування не запрошуючи понятих [9, с. 181-184]. Інші автори дотримуються думки, відповідно якої освідування має проводитися за участю понятих оскільки супроводжується оголенням тіла особи [10, с. 383].

Приймаючи рішення про залучення понятих до проведення освідування, слід виходити з етичних міркувань, на що звертають увагу науковці і практики. З почуття сором'язливості не кожна особа з захватом ставиться до того, що під час огляду її тіла крім слідчого та судового медика будуть присутні сторонні (поняті). Мабуть саме тому КПК України 1960 р. вирішення даного питання відносив до повноважень слідчого, який мав можливість запросити понятих, якщо визнає це за необхідне (ч. 2 ст. 127 КПК України). На жаль, КПК не визначав, якими мають бути такі випадки. Про участь понятих у слідчих діях написано достатньо робіт, а тому в даному дослідженні не будемо звертатися до цієї проблеми. Зазначимо, що запрошення понятих вважають необхідним, щоб убезпечити себе від неправомірних скарг на дії слідчого. При розв'язанні даного питання, на нашу думку, слід погодитися з пропозицією В. Г. Дрозд, яка зазначає, що вирішення питання про запрошення до участі понятих

▪ Правові та організаційні питання освідування / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/n1/15lydopo.pdf>.

доцільно погоджувати з особою, виходячи з етичних міркувань, однак остаточне вирішення залежить від слідчого [11, с. 10]. Необхідно усвідомлювати, що не кожній особі, яка надала згоду добровільно пройти освідування, приємно, щоб її оголене тіло оглядав не тільки слідчий, а ще й поняті, які є сторонніми особами запрошеними з вулиці. У тих випадках, коли в освідуванні бере участь судовий медик або лікар, взагалі немає необхідності в залученні понять, що не може викликати сумніву. В інших випадках це, дійсно, право слідчого, яким він користується залежно від слідчої ситуації, що склалася на даний момент розслідування. Зазначене положення про участь понять у проведенні освідування має знайти відображення в процесі подальшого удосконалення даної статті КПК України. Необхідність участі понять в освідуванні вирішує слідчий з урахуванням слідчої ситуації і думки освідуваної особи.

Понятим роз'яснюють право бути присутніми при всіх діях слідчого і обов'язок засвідчити підписами у протоколі факт проведення освідування і його результат. Учасникам слідчої дії роз'яснюють право робити зауваження з приводу освідування і правильності його фіксації, які заносяться до протоколу. Про проведене освідування складається протокол (ч. 5 ст. 241 КПК) згідно з вимогами статей 104 – 106 КПК України.

У протоколі слід описати сліди крові, вказуючи їхній вигляд за механізмом утворення (патьоки, помарки, краплини, бризки), розмір і локалізацію. Крім цього слід застосовувати технічні засоби фіксування слідчої дії (фотографування, відеозапис чи інші технічні засоби) (ст. 107, ч. 4 ст. 241 КПК). Для цього доцільно використовувати кольорові фотознімки, що дозволить більш природно фіксувати колір подряпин, синців. Адже вони існують обмежений час, перебувають у динаміці і характеризуються визначеними кольоровими змінами. Треба зафіксувати стан одягу, характер наявних ушкоджень, їх розташування. Доцільно

-
- Правові та організаційні питання освідування / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/n1/15lydopo.pdf>.

здійснювати зйомку окремих частин тіла, на яких є пошкодження (синці, крововиливи, кіптява пострілу та ін.) детальним методом.

У разі неповного фіксування технічними засобами процесу та результатів слідчої дії відображеними можуть бути не всі обставини, а тільки ті, що мають значення наочності – місця з слідами злочину або особливими прикметами, місця, на яких відсутні сліди злочину, але про них давали показання допитані особи і передбачалася їх наявність.

Результати технічного фіксування освідування оформляють у вигляді додатків до протоколу слідчої дії. Зображення, демонстрація яких стороннім особам може розглядатися як образлива для освідуваного, зберігаються в запечатаному і завіреному підписом слідчого, прокурора конверті. Такі додатки не надаються учасникам провадження для ознайомлення і можуть бути надані лише суду під час судового розгляду.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що освідування особи є самостійною слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться слідчим. У разі необхідності він може залучити до її проведення судово-медичного експерта або лікаря, який володіє необхідними спеціальними знаннями. Освідування може проводитися у примусовому порядку але без порушень прав та законних інтересів освідуваної особи. Перед застосуванням примусу слідчий має використати усі наявні у нього можливості для переконання особи добровільно пройти освідування. Подальші дослідження даної слідчої дії сприятимуть розв'язанню дискусійних питань її застосування на практиці та унормуванню у КПК України.

▪ Правові та організаційні питання освідування / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/n1/15lydopo.pdf>.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
2. Савицький Д. О. Захист прав особи при проведенні освідування / Д. О. Савицький // Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України [Текст] : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 8 листоп. 2012 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – С. 24-26.
3. Коваленко Є. Г. Кримінальний процес України / Є. Г. Коваленко. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 576 с.
4. Удалова Л. Д. Кримінальний процес України / Л. Д. Удалова. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2007. – 280 с.
5. Сафронов С. О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжкого і середньої тяжкості тілесних ушкоджень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / С. О. Сафронов. – К., 1999. – 20 с.
6. Шейфер С. А. Следственные действия: Система и процессуальная форма / С. А. Шейфер. – М. : Юрид. лит., 1981. – 128 с.
7. Дубинский А. Я. Исполнение процессуальных решений следователя. Правовые и организационные проблемы / А. Я. Дубинский ; Отв. ред. Г. И. Чангули. – К. : Наукова думка, 1984. – 182 с.
8. Шейфер С. А. Проблемы развития системы следственных действий / С. А. Шейфер // Уголовное право. – 2002. – № 3. – С. 90-92.
9. Букаев Н. Проблемы производства освидетельствования как следственного действия по УПК РФ / Н. Букаев, Н. Гребнева // Закон и жизнь. – 2004. – № 10. – С. 13-14.

▪ Правові та організаційні питання освідування / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/n1/15lydopo.pdf>.

10. Бацко И. Н. Сравнительный анализ правил освидетельствования по уголовно-процессуальным кодексам Российской Федерации, Республики Беларусь и Украины / И. Н. Бацко // Вестник Академии МВД Республики Беларусь. – 2003. – № 2(6). – С. 181-184.

11. Бурлака В. В. Тактика проведення освідування при розслідуванні незаконного позбавлення волі або викрадення людини // Актуальні проблеми кримінального процесу, криміналістики, судової експертизи та оперативно-розшукової діяльності. – Одеса, 2011. – С. 69-72.

12. Дрозд В. Г. Організаційні і тактичні аспекти розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / В. Г. Дрозд. – К., 2009. –17 с.

Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є.

Правові та організаційні питання освідування

Відповідно до КПК України (ст. 241) освідування є самостійною слідчою (розшуковою) дією. У порівнянні з КПК України 1960 р. розширене його завдання, що відповідає багаторічній практиці проведення даної слідчої дії. Освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого здійснюється для виявлення на їхньому тілі не тільки особливих прикмет, як було раніше, але і слідів кримінального правопорушення.

Звертається увага на те, що виявлення стану сп'яніння або інших властивостей і ознак особи, які потребують проведення відповідних досліджень, КПК України не передбачає в процесі освідування. Простим спостереженням слідчий не може виявити у людини стан сп'яніння, оскільки звичайні ознаки такого стану: запах алкоголю, невпевнена хода,

▪ Правові та організаційні питання освідування / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/n1/15lydopo.pdf>.

незв'язна мова, червоний колір обличчя і т. ін. – багатозначні і можуть бути характерними для інших станів людини: хвороби, що супроводжується прийомом ліків, втомленості, переляку та ін.

КПК України містить декілька новел, якими вносяться певні зміни в порядок його проведення. Фактичною підставою прийняття рішення про освідування слід розглядати наявність у слідчого достатніх зафіксованих у матеріалах провадження даних про те, що на тілі відповідної особи можуть бути виявлені сліди кримінального правопорушення або особливі прикмети. Правовою підставою освідування є постанова прокурора винесена за клопотанням слідчого (ч. 2 ст. 241 КПК). Це свідчить про створення додаткових гарантій захисту особистих прав людини, забезпечення її реальної тілесної недоторканності.

Освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи має проводитися особами тієї ж статі. Тому дану слідчу (розшукову) дію необхідно доручити особі однієї статі з освідуваним (слідчому, працівнику оперативного підрозділу), яка проведе її за участю судово-медичного експерта або лікаря і складе про це протокол, як єдиний процесуальний документ, що передбачений чинним КПК для даної процесуальної дії.

На цій підставі вважаємо непринятною рекомендацію, щоб результати такого освідування заносилися до протоколу зі слів лікаря чи експерта. За такого підходу у протоколі відобразатиметься те, що не було предметом безпосереднього сприйняття слідчого. Цим спотворюється сутність слідчих дій спрямованих на отримання інформації з матеріальних джерел шляхом безпосереднього сприйняття слідчим слідів злочину, їх дослідження і фіксації. Обґрунтовується пропозиція про вилучення із змісту даної статті положення про проведення освідування безпосередньо лікарем або судово-медичним експертом.

Ключові слова: кримінальний процес, слідча дія, освідування

-
- Правові та організаційні питання освідування / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/n1/15lydopo.pdf>.

Лукьянчиков Е. Д., Лукьянчиков Б. Е.

Правовые и организационные вопросы освидетельствования

В соответствии с УПК Украины (ст. 241) освидетельствование является самостоятельным следственным (розыскным) действием. По сравнению с УПК Украины 1960 расширены его задачи, что соответствует многолетней практике проведения этого следственного действия. Освидетельствование подозреваемого, свидетеля или потерпевшего осуществляется для выявления на их теле не только особых примет, как было раньше, но и следов уголовного преступления.

Обращается внимание на то, что выявление состояния опьянения или иных свойств и признаков лица, требующие проведения соответствующих исследований, УПК Украины не предусматривает в процессе освидетельствования. Простым наблюдением следователь не может обнаружить у человека состояние опьянения, поскольку обычные признаки такого состояния: запах алкоголя, неуверенная походка, несвязная речь, красный цвет лица и т. д. – многозначны и могут быть характерными для других состояний человека: болезни, сопровождается приемом лекарств, усталости, страха и др.

КПК Украины содержит несколько новелл, которыми вносятся определенные изменения в порядок его проведения. Фактическим основанием принятия решения об освидетельствовании следует рассматривать наличие у следователя достаточных зафиксированных в материалах производства данных о том, что на теле соответствующего лица могут быть обнаружены следы уголовного преступления или особые приметы. Основанием освидетельствования является постановление прокурора вынесено по ходатайству следователя (ч. 2 ст. 241 УПК). Это свидетельствует о создании дополнительных гарантий защиты личных прав человека, обеспечения ее реальной телесной неприкосновенности.

▪ Правові та організаційні питання освідчування / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/n1/15lydopo.pdf>.

Освидетельствование, которое сопровождается обнажением лица, которое проходит освидетельствование, должно проводиться лицами того же пола. Поэтому данное следственное (розыскное) действие необходимо поручить лицу одного пола с освидетельствованным (следователю, работнику оперативного подразделения), которое проведет ее с участием судебно-медицинского эксперта или врача и составит об этом протокол, единственный процессуальный документ, предусмотренный действующим УПК для данного процессуального действия.

На этом основании считаем неприемлемой рекомендацию, чтобы результаты такого освидетельствования заносились в протокол со слов врача или эксперта. При таком подходе в протоколе будет отображаться то, что не было предметом непосредственного восприятия следователя. Этим искажается сущность следственных действий, направленных на получение информации из материальных источников путем непосредственного восприятия следователем следов преступления, их исследования и фиксации. Обосновывается предложение об изъятии из содержания данной статьи положение о проведении освидетельствования непосредственно врачом или судебно-медицинским экспертом.

Ключевые слова: уголовный процесс, следственное действие, освидетельствование.

Lukianchykov Y. D., Lukianchykov B. Y.

The juridical and organizational questions of the examination

According to the Criminal Procedural Code of Ukraine (art. 241) the examination is the independent investigative (search) action. In comparison with the 1960's Criminal Procedural Code of Ukraine it is developed the task corresponding to the long-term practice of this investigative action's procedure.

▪ Правові та організаційні питання освідування / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/n1/15lydopo.pdf>.

It is taken attention to the fact that the Criminal Procedural Code of Ukraine doesn't presume the trace of the intoxication or other characteristics or the person's marks necessary for the corresponding expert testimonies during the examination procedure. The intoxication can't be found by the investigator by virtue of the personal examination because the ordinary characteristics of this state: the alcohol vapors, the rickety walk, the fumbling, the red face and etc – are many valued and can be illustrative of the other person's states: the ill accompanied of the medicament, the weariness, the fright.

The Criminal Procedural Code of Ukraine includes several innovations necessary for some modifications of the procedure's order. The factual ground of the decision making about the examination should be envisaged as sufficient information documented about the fact that the criminal infraction or special characteristics can be found on the person's body. The juridical ground of the examination is the decision of the prosecutor made according to the investigator request (part 2 art 241 Criminal Procedural Code of Ukraine). It gives evidence of the creation of the supplementary guaranties for the defense of the personal rights, of the providing of the real physical integrity.

The examination accompanied by the denudation of the person in examination should be made by the persons of the same sex. That's why the investigative (search) action should be charged to the person of the same sex like the person in examination (the investigator, the detective) who makes it with the participation of the forensic expert or doctor and who dresses the report as a only procedural document prescribed by the Criminal Procedural Code of Ukraine for this legal proceeding.

On that ground we find unacceptable the recommendation concerning the fixation of that examination results in the report according to oral information provided by the doctor or expert. According to that method it would be fixed in the report as what isn't the object of the direct perception by the investigator. It

▪ Правові та організаційні питання освідування / С. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/n1/15lydopo.pdf>.

distorts the gist of the investigator's actions in furtherance of the information acquisition from the material source through the use of the direct perception of the crime's traces, the expert finding and the fixation by the investigator. It is given grounds of the proposal concerning the exclusion of the regulation about the examination procedure to make by the doctor or the forensic expert in the context of this article.

Key words: criminal process, investigation procedure, examination

-
- Правові та організаційні питання освідування / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n1/15lydopo.pdf>.